

ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΕ ΔΥΟ ΠΑΤΡΙΔΕΣ

Ο Κάλβος και οι ποιητικές του ταυτότητες

Παρά τις εργασίες που έγιναν για την ιταλική ποιητική διαμόρφωση του Κάλβου τις τελευταίες δεκαετίες του περασμένου αιώνα (Mario Vitti, Νάσος Βαγενάς, Ευριπίδης Γαραντούδης) οι ωδές του Κάλβου εξακολουθούν ακόμη και σήμερα να προσλαμβάνονται – όχι μόνο από ευρύτερο κοινό – μέσα από το πρίσμα διαφόρων ιδεολογημάτων: φιλοσοφικών (Κ. Τσάτσος: «Κάλβος ο ποιητής της Ιδέας»), καλλιτεχνικών (Οδ. Ελύτης: Κάλβος ο αποφασισμένος αναδιαρθρωτής της ελληνικής ποιητικής γλώσσας), θεωρητικών (Δ. Δημηρούλης: Κάλβος ο ποιητής μιας υπερβατικής ιδιότητας της ελληνικής γλώσσας). Κοινό βάθρο αυτής της ιδεολογηματικότητας, η οποία είναι αποτέλεσμα της ελληνοκεντρικής πρόσληψης του Κάλβου είναι η άγνοια της ύπαρξης (Τσάτσος, Ελύτης) ή η αγνόηση των ιταλικών έργων του Κάλβου (Δημηρούλης), ο ιταλικός ποιητικός βίος του οποίου υπήρξε χρονικά διπλάσιος από εκείνον του Κάλβου ως Έλληνα ποιητή, το δημοσιευμένο στα ιταλικά ποιητικό έργο του ποσοτικά μεγαλύτερο από το ελληνικό και το αδημοσίευτο δύο φορές μεγαλύτερο.

Η στροφή της προσοχής ορισμένων μελετητών στην ενδελεχή εξέταση του Κάλβου ως Ιταλού ποιητή ρίχνει νέο φως στην προσέγγιση του ελληνικού ποιητικού του έργου. Τρία είναι τα σημεία στα οποία επικεντρώθηκε αυτή η μελέτη:

- 1) Στη βιογραφία του Κάλβου ως Ιταλού ποιητή.
- 2) Στη σχέση της στιχουργίας των Ωδών με την ιταλική μετρική.
- 3) Στη σχέση της γλώσσας των Ωδών με την ιταλική γλώσσα.

Ως προς τη βιογραφία του Κάλβου θεμελιώδης είναι η δημοσίευση, το 2010, του βιβλίου του Δημήτρη Αρβανιτάκη *Στον δρόμο για τις πατρίδες: η Ape italiana a Londra, ο Ανδρέας Κάλβος, η ιστορία*. Το βιβλίο γράφτηκε μετά την ανακάλυψη από τον Αρβανιτάκη, σε ιδιωτική συλλογή της Βρετανίας, του εκδιδόμενου από Ιταλούς εξόριστους στην Αγγλία του Ιταλόγλωσσου περιοδικού *L' Ape italiana a Londra* (=Η ιταλική Μέλισσα του Λονδίνου), του οποίου ο Κάλβος υπήρξε συνεργάτης. Η μελέτη των περιεχομένων του περιοδικού και των σχέσεων του Κάλβου με αυτό έδωσε την ευκαιρία στον Αρβανιτάκη όχι μόνο να μελετήσει σε βάθος τον βίο και την πολιτεία του Κάλβου κατά την πρώτη αγγλική του περίοδο (Σεπτέμβριος 1816-Καλοκαίρι 1820), αλλά και να παρακολουθήσει επισταμένως ολόκληρη την πορεία του ως Ιταλού ποιητή, από το πρώτο του ποίημα (1811) ως

την απέλασή του, για καρμπονάριχη δραστηριότητα, από το Μεγάλο Δουκάτο της Τοσκάνης (Απρίλιος 1821). Η εξέταση των πεπραγμένων του Κάλβου στην Αγγλία αυτή την περίοδο οδηγεί τον Αρβανιτάκη στο συμπέρασμα ότι, «αν δεν γνωρίζαμε το όνομα του Κάλβου, θα μπορούσαμε να στοιχηματίσουμε ότι ο νέος αυτός κυκλοφορούσε ως Ιταλός ποιητής και πατριώτης», και επιβεβαιώνει την άποψη του Βίττι (1992) ότι «ο Κάλβος δήλωνε και στο Λονδίνο, διακριτικά αλλά επίμονα, την ταυτότητά του ως Ιταλού τραγωδού».

Ως προς τη στιχουργία των Ωδών, το βιβλίο του Ευριπίδη Γαραντούδη Πολύτροπος αρμονία: Μετρική και ποιητική του Κάλβου (1995) έλυσε οριστικά το πρόβλημα της μετρικής φυσιονομίας των Ωδών. Με επιχειρήματα στηριζόμενα σε ενδείξεις της «Επισημειώσεως» της Λύρας, στην παραβολή της μορφής τους με τη μορφή ιταλικών ποιημάτων και με την ταυτόχρονη αντιπαραβολή τους με τη στιχουργία των Λυρικών του Χριστόπουλου ο Γαραντούδης έδειξε ότι οι κανόνες που διέπουν τη μετρική των Ωδών (τον στίχο, τη στροφή, τις φωνηεντικές συναντήσεις, τον διασκελισμό, τη στίξη) στηρίζονται όλοι στην προσωδία της ιταλικής νεοκλασικής ποίησης του 18^{ου} και των αρχών του 19^{ου} αιώνα.

Ως προς τη σχέση της γλώσσας των Ωδών με την ιταλική γλώσσα, το βιβλίο του Μιχαήλ Πασχάλη Ξαναδιαβάζοντας τον Κάλβο: Ο Ανδρέας Κάλβος, η Ιταλία και η αρχαιότητα (2013) καθιστά αναμφισβήτητη μια διαπίστωση που είχε διατυπωθεί το 1972 και που είχε γίνει δεκτή σε αμήχανη σιωπή ή είχε προκαλέσει αρνητικές αντιδράσεις: ότι η γλωσσική ιδιοτυπία των Ωδών δεν είναι προϊόν εκφραστικής τόλμης αλλά αποτέλεσμα του γεγονότος ότι ο Κάλβος δεν ήξερε καλά τα Ελληνικά. Οι επ' αυτού αποδείξεις του Πασχάλη είναι πειστικότερες, πολλώ μάλλον όταν ανάλογη ιδιοτυπία δεν υπάρχει στα ιταλικά ποιητικά έργα του Κάλβου και όταν τα μη ποιητικά ελληνικά του κείμενα (μεταφράσεις, επιστολές) περιέχουν παρόμοια λάθη.

Η προσέγγιση των Ωδών υπό το πρίσμα της ιταλικής γλωσσικής και ποιητικής διαμόρφωσης του Κάλβου δεν μειώνει τη σημασία τους και την αισθητική τους αξία αλλά υποδεικνύει την ανάγκη να αναπροσανατολιστεί η έρευνα ως προς τις προϋποθέσεις και τις πηγές της δημιουργίας τους. Γιατί όσο περισσότερα γνωρίζουμε για την ποίηση αυτή, τόσο καλύτερα την κατανοούμε. Ο Κάλβος μπορεί να υπήρξε δυστυχής στη ζωή του, όπως δείχνουν οι περιπέτειες του βίου του, συμπεριλαμβανομένου και του ποιητικού, όμως η ελληνική ποίησή του απέβη τελικά ευτυχής. Κι αυτό χάρη, σε σημαντικό βαθμό, στις ελλείψεις της

ελληνομάθειάς του. Διότι οι Ωδές θα ήταν σήμερα λιγότερο γοητευτικές, αν ο Κάλβος είχε επιπλέον και την ατυχία να γνωρίζει την ελληνική γλώσσα τόσο καλά όσο και την ιταλική.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ανδρέας Κάλβος, Ωδαί: Η λύρα – Λυρικά, Απόσπασμα άτιτλου ποιήματος, Φιλολογική επιμέλεια Γιάννης Δάλλας, Ωκεανίδα, Αθήνα 1997.

Mario Vitti, A. Kalvos e i suoi scritti in Italiano, Napoli 1960.

Νάσος Βαγενάς, «Σχόλια στον Κάλβο», Παρνασσός, τομ. 14, 1972, σ. 453 – 465.

- «Ο Κάλβος και οι Ψαλμοί του Δαβίδ», Ποίηση και μετάφραση, Στιγμή Αθήνα, 1989 σ. 117 – 131.

Απρίλιος – Μάϊος και Σεπτέμβριος- Οκτώβριος 1992= Εισαγωγή στην ποίηση του Κάλβου. Επιλογή κριτικών κειμένων, Επιμέλεια Νάσος Βαγενάς, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1999, σ. 293 – 315.

- «Για μια νέα χρονολόγηση του Ιππία», Αντί, τεύχ. 510, 8-12 Μαΐου 1992, σ. 12 – 18

- «Για μια νέα χρονολόγηση του «Αποσπάσματος» Πρακτικά Δωδεκάτου Συμποσίου Ποίησης, Αχαϊκές Εκδόσεις, Πάτρα 1994, σ. 339 – 343,

Mario Vitti, Ο Κάλβος και η εποχή του, Στιγμή, Αθήνα 1995.

Ευριπίδης Γαραντούδης, Πολύτροπος αρμονία: Μετρική και ποιητική του Κάλβου, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1995.

Λεύκιος Ζαφειρίου, Ο βίος και το έργο του Ανδρέα Κάλβου, Μεταίχμιο, Αθήνα 2005.

Δημήτρης Δ. Αρβανιτάκης, Στον δρόμο για τις πατρίδες: Η Ape italiana, ο Ανδρέας Κάλβος, η ιστορία, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα 2010.

Μιχαήλ Πασχάλης, Ξαναδιαβάζοντας τον Κάλβο: Ο Ανδρέας Κάλβος, η Ιταλία, η αρχαιότητα, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2013.

Νάσος Βαγενάς, «Ένα λανθάνον κριτικό κείμενο του Κάλβου», The Athens Review of Books, τεύχη 50 και 51, Απρίλιος και Μάϊος 2014, σ. 53 – 57 και 55 – 58.

Ανδρέας Κάλβος, Αλληλογραφία 2 τόμοι. Εισαγωγή-επιμέλεια Δημήτρης Αρβανιτάκης, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα 2014.